

PROGRAMA FESTA MAJOR 2001: EL BALL A SANTA COLOMA DE FARNERS

Ball; segons l'Enciclopèdia Catalana, seguit de passos, salts, gests o posicions, ordenats d'acord amb un ritme de cançó, una tonada instrumental o un simple acompanyament de percussió. Definició massa tècnica. Podríem dir que el ball és una forma d'expressió social, d'obrir-se als altres, d'alliberar-se, d'oblidar i convertir-se en un nou ésser. Cada pas, cada moviment, cada rotació, transporta no només el cos, sinó l'esperit, a un món imaginari, irreal, fantàstic. El ball ha estat un bon baròmetre de la salut social d'una comunitat i per aquest motiu m'agradaria parlar-ne un xic, amb el benentès que el que ve a continuació és un assaig sobre el ball i no sobre les orquestres i conjunts colomencs

A Santa Coloma, antigues notícies de ball les trobem en el segle XVII quan, el dimarts de Pasqua, el poble anava en processó a Sant Salvi i l'ajuntament pagava els músics, senyal que hi havia ball. Uns goigs apòcrifs d'aquest convent parlen de les noies que ensenyaven als frares a ballar la *xinxirinxina*

El segle XVIII començà amb mal peu i la Guerra de Successió arrabassà no només les llibertats polítiques catalanes, sinó d'altres més populars. Així, l'any 1721 es rebia a Santa Coloma una ordre del corregidor de Girona en la qual prohibia “ *se baile en público ni en las casas y que esto se observe sin pretexto alguno bajo pena de ser castigados los bailes y regidores que consintieran bayle en sus lugares, y al paisano que bailare, pena de un mes de prisión*”. Mà dura. L'església hi tenia molt a veure: els aplecs i processons a ermites properes a la vila eren una fuita a la duresa de la vida diària i en elles, fruit d'antics ritus, els colomencs s'esbravaven pensant més en la moral natural (oberta, permissiva i llibertina) que en la moral religiosa (tancada i repressiva). L'any 1732, el bisbe gironí Baltasar de Bastero, va ordenar que les processons s'acabessin abans de pondre's el sol per evitar baralles i adulteris, i va prohibir els balls que es feien dins l'església, davant el Santíssim, amb els cavallets, mulasses, àguiles i altres representacions zoomòrfiques provinents de ritus pagans.

Altres balls dels quals tenim constància eren els efectuats per les diverses confraries quan, el dia de Ninou (Cap d'Any) o per la festa del patró, canviaven de pabordes i pabordeses: festa i balls rituals acomiadaven els vells i saludaven els nous pabordes. Així passava amb la confraria del Roser i la de Sant Antoni Abat. Els flabiolaires eren l'element bàsic en la música popular d'aquests segles. Segons unes notícies donades l'any 1961 per *Jep de Farnés*, per la Festa Major també es feia un ball

de pabordes, anomenat ball de Gala, que perdurà almenys fins a meitat del segle XIX: acabat l'Ofici Major, es ballava, davant l'església dels Dolors, un contrapàs llarg. El ball el presidia el Domer i les autoritats: el cap de la dansa el tenien els dos obrers majors, després els dos de la capella del Sant Esperit (en consideració a la casa Farners, propietària de la mateixa), i després venien els obrers de les diverses confraries: la dels Dolors, del Roser, de les Ànimes, de Sant Isidre i la de Sant Antoni, en total catorze persones, vestides de gala: barret de copa, capa, calça curta, mitges de seda i sabata baixa amb sivella de plata o llautó.

El Ball del Rossinyol el documenta l'etnògraf Joan Amades a Santa Coloma de Farners a començaments del segle XIX i es ballava a l'inici del Carnestoltes: els fadrins, individualment, ballaven set vegades la tonada de la Cançó del Rossinyol donant voltes amb un porró ple de vi al cap; si queia el porró, el perdedor havia de pagar el vi i cedir el lloc a un altre fadrí ballador; el que aconseguia fer les set tirades sense que li caigués el porró era anomenat rei del Carnestoltes. Deixeu-me fer un incís sobre el porró: fa uns quinze anys intentàrem recuperar aquest ball a l'escola Sant Salvador d'Horta i molts alumnes no sabien què era un porró. El porró era el símbol de la comunitat, del grup, de compartir: d'allí hi bevien tots, tant si era la família a casa, com la colla a la taverna. I ben higiènic: ningú tocava el morro. Avui dia hem substituït el porró (comunitari) pel got (individualisme).. El "nostre" porró s'ha convertit en el "meu" vas.

El ball del contrapàs el coneixem a través d'un dibuix que féu Urgellés l'any 1891 per il·lustrar el llibre *Las Guillerias*. El dibuix representa el mestre de cerimònies amb la vara, ben bé al començament del carrer del Prat: els balladors, en rotllana oberta, estan units per les mans oscil·lant cap a la dreta i cap a l'esquerra. Però el contrapàs anà cedint terreny davant la més alegre i fàcil sardana. Les Alzines Balladores era un lloc molt proper a la Gorga d'en Vilà, en l'antic camí antic de Farners. El dia de l'Aplec, el matí es pujava a l'ermita i, després de l'ofici, esmorzar de truites i ballada de sardanes. Tothom baixava a dinar a casa seva i, després del concert, s'anava a berenar a les Alzines Balladores, on l'orquestra continuava tocant sardanes i altres cançons balladores. El costum s'anà perdent en la dècada de 1940 i més endavant, amb l'ús generalitzat dels cotxes, la gent ja usà la carretera actual, construïda a partir del 1900 i es perderen les Alzines Balladores.

Sens dubte però, ha estat la Festa Major on més ha prosperat i lluit el concepte de ball. Tenim constància, l'any 1867, de l'existència d'un envelat a la plaça de les Castanyes (una part de l'actual plaça, quan encara hi havia la casa Farners). L'any 1892,

derruïda la casa Farners i feta la plaça nova, amb les Mesures acabades d'edificar, es trasllada, per primera vegada, l'envelat a la plaça Firal, dita d'Orient. Els promotors d'aquest primer envelat foren Salvador Planas, Salvador Capdevila i Francesc Boadas, tot i que l'ajuntament deixà instal·lar un segon envelat en el Carrer del Prat a Salvador Planas i Joan Rodas.. L'any 1893 era la societat *Centro de Católicos* qui aixecava l'envelat i llogava la famosa orquestra "Escalas" de Barcelona i els "Fatxendes" de Sabadell. Ambdues repetirien molts anys fins la Segona República.

En aquesta segona meitat de segle XIX proliferaren les entitats lúdiques: *El Casino Farnense*, que plegà el 1874, estava instal·lat a can Panxo i una de les seves activitats era organitzar balls per als socis, a l'igual que *El Círculo de la Unión Farnense* (1882-1892) també ubicat a can Panxo i amb el pianista Bonaventura Frigola com a animador de concerts i balls. Els valsos i rigodons eren els balls de moda.

També proliferaren les cobles i orquestres, les quals no només tocaven sardanes, sinó cançons de ball, i anaren arraconant els flabiolaires que fins ara amenitzaven els balls populars, i dels quals en queden només vestigis quan acompanyen la Rua la Peña dels Capgrossos. *La Farnense* (1876), la *Juvenil* (1895) i la *Principal* (1900) eren les orquestres locals llogades, per torns, per fer els balls en les diades festives

L'any 1899, el recent creat *Círculo Columbense* fou l'encarregat de muntar l'envelat al Firal: un grup de socis va proposar que deixessin entrar al ball determinades noies solteres d'excel·lents qualitats morals però amb pocs mitjans de fortuna per ser sòcies del Círcol, proposta que fou rebutjada per àmplia majoria; l'elitisme seria una de les característiques d'aquesta societat. *La Farnense* fou l'orquestra llogada per aquest primer ball de Festa Major del Círcol, mentre des de la trona de l'església el rector clamava en contra de les enormes despeses de la Festa. I aquest fet ens porta a comentar l'àmplia diversitat de la naturalesa humana: els balls i festes no els vivien tots els colomencs de la mateixa manera; així, per exemple, l'any 1898, mentre per Carnestoltes uns es disfressaven, feien cercaviles i balls, d'altres feien misses contínues els tres dies del carnaval en desgreuge a Jesús Sagramentat. Sens dubte, el gran mal del nostre país és que sempre n'hi ha hagut que, a més de salvar-se ells mateixos, cosa prou lloable, han volgut salvar als altres.

L'any 1900 l'ajuntament negava a Salvador Cors aixecar un segon envelat per la Festa Major, ja que no especificava que els forasters havien de tenir entrada lliure "*mientras vayan decentemente vestidos*", fet que ja ens dóna una idea de com podien ser els balls: d'etiqueta vilatana com a mínim.

El Círcol es convertí en la societat que més dinamitzava els balls locals: llogaven l'*Artística* i *La Juvenil* per fer balls, o bé conegudes orquestres de Barcelona; més senzillament, també feien ball amb un sol piano, tocat tot sovint pel mestre Frigola. Però, on ballaven els no socis? Doncs anaven a ballar al local que tenia en Tomàs Rovira, fabricant de gasoses i que tot sovint s'espavilava, pels dies de festa grossa, a llogar les orquestres abans que el Círcol. Aquest, el "castigà" no comprant-li més gasoses. L'any 1902, el Círcol va fer dos balls per Carnaval, i per la Festa Major llogà l'orquestra *Unión Artística Musical* de Barcelona per 650 pessetes.

Quan l'any 1903 s'inaugurà el nou local del Círcol (actual Llar de Jubilats), els balls de la Festa es feren allí, desapareixent l'envelat, i començaren, quasi com fins fa poc, els problemes de les llotges pels balls. El mateix any naixia en el C/Beat Dalmau la Societat Coral la *Artística Farnense*, dedicada també, entre altres activitats a oferir ball als seus socis i el 1904 ja aixecava un envelat al Firal. Per tenir una idea dels balls de moda ara fa cent anys, cal mirar un Carnet de Ball, petita agenda on la noia apuntava, al costat de cada ball, el jove amb qui el ballaria. L'any 1904, en el ball de Gala del Círcol, aquests eren els balls, posats tal com els escrivien en l'època: "*Waltz, Americana, Schotisch, Mazurka, Polka, Rigodón, Española, Lanceros i Waltz*". Naturalment, amb un director de ball (Manuel Rodés), i dos directors suplents (Josep Maria Oller i Lluís Costa).

Els balls de carnaval, en el Círcol, es feien a principis de segle amb disfresses "*siempre que sean honestas y en cuanto a los caballeros deberían ser reconocidos previamente por el director de baile*". Tres eren les diades de ball de societat: Festa Major, Carnaval i Aplec de Farners, tots amb orquestra, mentre altres eren més senzills només amb piano. A Castanyet també es divertien i els diumenges reconvertien l'escola en sala de ball, fins que l'inspector d'ensenyament va denunciar el fet a les autoritats

El primer dia de la Festa Major es feia l'anomenat *Ball de Rams o de la Toia*, que era un enorme ram de flors que es subhastava entre els assistents al ball: tots els xicots volien mostrar la seva solvència econòmica i a vegades el preu s'havia disparat fins a vint vegades el preu de l'entrada del ball. El guanyador regalava el ram a la seva xicoteta o a la noia que li semblava. Ja per aquestes primeres dècades del segle XX, grups de nois llogaven el local del Círcol, un diumenge qualsevol, per fer-hi "balls particulars" amb piano

La creació de l'*Ateneu Popular* l'any 1911, significà una enorme, productiva i constant rivalitat entre les tres societats per organitzar els balls més esplèndids, llogant

les millors orquestres, amb vertaderes trampetes i guitzes entre uns i altres. Tant la societat *Artística Farnense* com l'*Ateneu Popular* muntaren, fins la Guerra Civil, els seus envelats per la Festa Major. En el Balneari, mossèn Puig Barnils hi feia ball tocant el piano i l'acordeò. Per la Festa Major de 1918, els balls programats per l'Ateneu Popular eren: “ *Wals, Americana, Xotiç, Masurca, Polca, Rigodó, Espanyola i Llancers*”. Anys més tard, a finals de 1920, el canvi en els gustos era notable: “ *Pas-doble, Slow-Fox, Ranxera, Rumba, Vals Vienès, One-Step, Blues, habanera, pericon, Dançon, Java i Tango*” . Sens dubte la ràdio i el cinema, ja ben establerts, havien començat a globalitzar les tendències balladores. Vegeu diverses mostres de com sabien divertir-se els colomencs durant la Segona República: el gener de 1934, la *Societat Choral La Artística Farnense* organitzava un “Espatarrant Ball” amb gran concurs de vestits de *soirée*. El programa era el següent: “*a les 10, arribada de l'orquestra amb un autocar que estrenarà la “Companyia Farnense”; a les 12, sardana-Vermouth; a les 3, Concert pel sextet Ràdio Barcelona, que tocarà fins que estigui cansat; a les 10, el ball de l'Arroç, o sigui de Societat, amb el sorteig d'una toia.*” El diumenge següent inauguraven nova pista de ball, amb pis de mosaic i encerada. No es cansaven: el febrer de 1934, la Societat celebrava el seu Carnaval amb aquest programa: “*Balls de Barrila i bon Humor amb l'orquestra Maxim's Jazz; el diumenge, Ball de Tarda amb obsequi de bonics presents a les senyoretetes assistents. Al vespre, el Ball de la Bomba, amb “Bombers”, “Bombistes” i “Bomboners”; el dilluns de Carnaval, a les sis de la tarda, Ball de Disfresses amb la Troupe “Marineritos” i l'original Ball dels Llaminers i al vespre el còmic Ball d'en Colon, novetat a Santa Coloma. El dimarts de Carnaval, l'emocionant Ball del Capell i a la nit el Ball dels Negres, arribats part d'ells del Congo Belga, Fernando Poo, Abisínia i de Cuba. Grans dances exòtiques de Negritos i Negrites. El ball més còmic que s'ha fet en aquesta ciutat. A més, també es farà el conegut ball dels Gangsters. Cada dia, en tots els balls, es tocaran “L'Americana dels Guapos”, “Rigodons”, “Llancers”, “Ball robat dels homes”, “Idem de les dones”. Cada dia, gran Barrila*” . No paraven: el 20 de maig del mateix 1934, tornaven a fer ball, amb la *Black-Blue-Jazz*, que estrenava nous uniformes, i en el ball, les senyoretetes eren obsequiades amb dues pastilles de sabó “Cremacao” graciosament ofertes per l'acreditat establiment “El CISNE”. En el Carnestoltes de 1935 era el Círcol qui es llançava a la disbauxa; la Junta comunicava que havia organitzat un Carnestoltes “ *a l'estil dels que celebren les principals entitats tepsicorístiques de Niça, Montecarlo i demés poblacions de la “Côte d'Azur”; a tal fi l'espaiós saló de ball estarà adornat a*

l'estil venecià i les fantàstiques combinacions d'il·luminat, aparellades amb la llum de diversos colors que brollarà de dos potents reflectors, donarà la sensació a la selecta concurrència, que es troba celebrant un carnaval en una de les poblacions més amunt indicada. La infinitat de màscares habillades luxosament causarà l'efecte d'un ball amb DISFRESSA OBLIGATÒRIA i les valuoses essències que perfumaran la sala, i el xampany que serà expès pels esclaus del "maitre Monsieur Tité", tindran la virtut d'alegrar tots els rostres i tothom riurà, ballarà, cantarà i en la sala es celebrarà el millor Carnaval que en les nostres comarques es farà...ja, ja...ja ho veureu!. Ens descuidàvem de dir que per amenitzar els nostres festeigs, hem contractat a la sens rival ORCHESTRA THE PRINCIPAL, d'aquesta ciutat, composta d'11 professors que són 11 gramoles més dinàmiques que el mateix dinamisme". La propaganda acabava amb una amenaça: tots els nens que correguessin per la pista durant el ball, serien immediatament expulsats.

Acabada la guerra, tornà la seriositat forçada a la ciutat. Es va crear la *Comisión Local de Espectáculos y Festejos*, encarregada dels balls de l'Aplec i la Festa Major; del Carnaval ni parlar-ne. La creació l'any 1943 de l'*Orquestra Carbó* alegrà la postguerra. A més del *Círculo Nacional*, es feia ball a altres locals: can Bofill i can Panxo. El 1947 l'entitat agafà el nom de *Círculo Cultural Columbense*, i com aquell qui diu, l'ajuntament li encarregà l'organització de totes les festes i balls del poble

A partir dels 40 i 50 les orquestres *Selvatana* i *Caravana* foren quasi fixes. I el 1953 es va fer, amb permís del Governador Civil, el primer ball de disfresses, només per a nens-es i dones; els homes, encara no (ves a saber si el Governador es pensava que baixarien els pocs maquis que quedaven pel país, disfressats de Guàrdies Civils!!) El mateix 1953, es va fer el ball de gala de Festa Major en el Círcol, a l'americana, o sigui amb taules al voltant de la pista on si servia xampany, begudes, entrepans i lioneses. L'envelat, en canvi, va ser un desastre i la pluja omplí la pista d'aigua i la féu impracticable.

Diferenciem. El *Ball de Gala* era només per als socis, amb etiqueta rigorosa i de pagament; es feia un dia de la Festa Major; el *Ball de Societat* era gratuït per als socis, es feia les diades importants i s'hi anava decentment vestit amb americana i llaç o corbata. El *Ball d'Entrada* es va començar a partir dels anys seixanta, tothom pagava i anava dirigit bàsicament al jovent. Es celebrava un diumenge o un vespre de divendres o dissabte de tant en tant. A part de la Festa Major, hi havia ball per Carnestoltes (sense disfresses perilloses), per l'Aplec de Farners i per Sant Sebastià, on acostumava haver-

hi vertaderes baralles amb els tossencs. També el Dimarts de Pasqua es feia ball, un ball força divertit ja que molta gent havia begut més del compte a Farners, i amb la dutxa no en tenia prou. A l'estiu, ball a Sant Salvador, a l'Hotelet, en una pista que s'hi havia habilitat i també, ball particular, en els jardins de l'Hotel Central.

Però el poble volia els seus balls de caire més popular i les verbenes tornaren a proliferar a partir de l'any 1950, quan es feren les del Carrer Verge Maria i del Carrer Sant Sebastià. L'any 1971 es va fer la primera verbena a can Malladó, que encara perdura. Allà no s'havia d'anar amb americana, ni corbata, ni comprar llotges: era el poble, sa, senzill, el poble que encara parava la fresca al carrer en les caloroses nits d'estiu, el que es trobava per menjar, beure, riure i ballar junts. A l'aire lliure, la celístia com a envelat, les estrelles com a lluernes.

Els anys seixanta veieren l'aparició dels balls dels quintos, dels balls a la piscina i els balls particulars. Els balls particulars: els tocadiscs portàtils i els discs de vinil permeteren traslladar la música a qualsevol racó. A multitud de garatges, a mitjans dels seixanta, es ballava la yenka, però també (sobretot els nois) intentaven posar continuadament *l'Aranjuez mon amour*: cinc minuts trenta segons literalment arrapats a la *partenaire* corresponent, sense haver de canviar el disc, era un alt grau de felicitat als quinze anys. Respecte als balls dels quintos, eren els més divertits: jovent que ho organitzava, jovent que ho fruïa, sense convencionalismes ni formalismes; una vàlvula d'escapament de les normes dels més grans.

I la piscina: els que tinguérem la sort de ser joves entre 1966 i 1970, ens en recordarem tota la vida. Ja deixo la piscina en sí, el bany, i recordo només els primers vespres a les nostres vides que sortíem per anar a escoltar conjunts de rabiosa actualitat. Hi havia un conjunt, no en recordo el nom, que el seu cantant es dedicava a trencar guitarres. Ja no sabies si ballar, escoltar o només mirar. Un grup d'amics varen fer un conjunt que actuà a la piscina i en Nani també es dedicà a trencar la guitarra. Recordo una pista quadrada, emporlanada, a l'entrada del complex. A voltes, intentàvem colarnos per darrera el corredor i des de la terrassa baixar a la pista. El que s'havia de fer per ballar als quinze anys!

La ciutat veurà a partir de 1965 l'arribada dels primers conjunts moderns: *Los Cheyennes, Los Dinámicos, Los Cinco Diablos, Albert-Band, Los Bendel's, Los Amos, Los Polares, Los Diamantes, los Imants, Los Semáforos, Los Gafes, Lone Star, Canarias, Mustangs.....* Per aquests anys, en Fontanet, l'Esparch i l'Alsina formaren un conjunt, *Los Halcones* i amenitzaren diversos balls populars, ja dins l'anomenada

música moderna. Per la Festa Major de 1968 s'estrenava a Santa Coloma, el conjunt local *Els Trons*. L'any 1970 s'inaugurava el nou local del Círcol en el Carrer Major, el qual substituirà l'envelat durant uns anys; són els anys de Ramon Calduch, José Guardiola i Ana Kiro. Amb la precipitació del canvi de dates de la Festa Major, l'any 1972 no es trobaren orquestres bones i s'intentà buscar "*conjuntos de música moderna, y a poder ser que no sean estridentes, más bien melódicos*". El 1973 amenitzaven el ball de la Festa Major *Los Hidalgos*, *La Principal de La Bisbal*, *la Costa Brava*, *els Montgrins* i *la Selvatana*. Més no es podia demanar. Llàstima que el desembre del mateix any es cremés el Círcol.

Res va ser igual. Eren uns anys en els quals les discoteques de *La Gatzara*, *La Pérgola*, *Maddox* i *Don Carlo* arrossegaven tot el jovent dels pobles gironins i es va fer notòria la diferència abismal entre la música ballable de fins ara amb els nous gustos juvenils. Un any abans, el 1972 havia obert la discoteca local *Keops*, amb la seva música ultramoderna, sofàs, pódiums, jocs de llum, fum, barra, tamborets i molta joventut. Més que mai a partir d'aquesta dècada, el ball d'envelat quedà per als casats, els iaïos i les iaïes, barallant-se encara, això sí, per aquesta o l'altra llotja. L'any 1982 es va cremar *Keops*. Pels mateixos anys, es dedicava l'antiga sala de Bingo del Cercle a sala de ball amb el nom de *Dingo*. El motiu del nom no té res a veure amb cap Societat de Gossos australiana, sinó que fou el nom que trobaren més semblant a Bingo per canviar el mínim de lletres. Qui ho diu que a Santa Coloma no s'estalviava?

Acabem: el temps, capriciós i capgirat, dóna respostes a tot i a tothom i, a principis del XXI, tots els colomencs i colomenques tenen el seu racó: *Keops* torna a funcionar, els jubilats fan ball cada cap de setmana (i entre setmana!!!!), l'envelat aplega orquestres i conjunts per a tots els gustos i al *Dingo* a l'hivern i al parc de Sant Salvador a l'estiu. es presenten conjunts de música alternativa i de rock més radicals i progressistes per escoltar i ballar. A l'*Ateneu Alternatiu Selvatà* s'hi poden escoltar les veus més marginals. Diversos carrers (no m'agrada dir barris) celebren joiosament les seves verbenes i en el Casal Cultural es fan classes de ball per aquells-es que volen millorar el seu "catchet". La qualitat de vida és això: compartir; compartir i acceptar gustos diferents; entendre que tot i tothom té un lloc en aquesta terra. Saber que el qui escolta i balla Estopa, Pont Aeri o Chasis és, d'entrada, tant noble i sa com el que balla pasdobles, valsos o sardanes. Simplement, que és un anys més jove i té i viu un món diferent. El ball no fa res més que oferir sortides a totes les èpoques i edats.

POSTDATA:-

A finals dels quaranta, una colla de nois i noies del bàsquet inauguraven un ball: tota la pista per a ells. Un dels assistents va preguntar: “*Qui és en Borrell?*” I li contestaren: “*El que està vermell com un tomàquet-*“. Era el meu pare, que mai ha sabut ballar i li ha costat sempre un enorme sacrifici sortir a la pista. Jo sóc igual que ell. No hi entenc res; en canvi, la meua mare i la meua dona són grans balladores. A elles dues, i a tots els que, encara ara quan us veig ballar em féu venir enveja, dedico aquest article. Enveja sana i feliç, tanmateix. I no us atabaleu amb aquelles idees d’abans de què determinats balls porten a l’infern. Fins i tot el Papa ha dit que no existeix. O sigui que, balleu, balleu, colomencs!!! O era “*Danzad, danzad, malditos??*”

PER A L’EDITOR: ORDRE De LES FOTOGRAFIES

- 1 Ball del rossinyol: dibuix del fadrí amb el porró, segons J. Amades
- 2 Orquestra tocant a l’envelat l’any 1897
- 3 Carnet de ball de l’any 1906
- 4 a 7: programes de balls de la dècada de 1930
- 5 Carbó i la seva orquestra l’any 1943
- 8 El ball dels quintos de 1970
- 10 Foto de Keops